

**การศึกษาศักยภาพชุมชนท่องเที่ยว ในการอนุรักษ์สืบทอดและศึกษาองค์ความรู้ ประเพณี
วัฒนธรรมท้องถิ่น เพื่อเสริมสร้างการท่องเที่ยวชุมชน จังหวัดอุตรดิตถ์**

**Potential Development of Tourism Communities for the Conservation,
Continuation, and Study of Local Knowledge, Traditions, and Cultures to
Strengthen Community-Based Tourism in Uttaradit**

◆ มณฑล ศรีสุข

*อาจารย์ประจำหลักสูตรการท่องเที่ยวและโรงแรม คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์
มหาวิทยาลัยราชภัฏอุตรดิตถ์

Monton Srisuk

Lecturer in Tourism and Hotel Program, Faculty of Humanities and Social Sciences,
Uttaradit Rajabhat University

◆ ชาริสร์ เสนาป่า

อาจารย์ประจำหลักสูตรภาษาอังกฤษ คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์
มหาวิทยาลัยราชภัฏอุตรดิตถ์

Charis Sanapha

Lecturer in English Program, Faculty of Humanities and Social Sciences,
Uttaradit Rajabhat University

◆ ลลิตา สัมฤทธิตานนท์

อาจารย์ประจำหลักสูตรภาษาอังกฤษ คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์
มหาวิทยาลัยราชภัฏอุตรดิตถ์

Lalita Samrittitanon

Lecturer in English Program, Faculty of Humanities and Social Sciences,
Uttaradit Rajabhat University

◆ ปาณธีร์ สัตยาภรณ์

อาจารย์ประจำหลักสูตรภาษาอังกฤษ คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์
มหาวิทยาลัยราชภัฏอุตรดิตถ์

Pannatee Satyaphon

Lecturer in English Program, Faculty of Humanities and Social Sciences,
Uttaradit Rajabhat University

◆ กณิกนันต์ สิงห์สานิตย์

อาจารย์ประจำหลักสูตรสารสนเทศศาสตร์และบรรณารักษศาสตร์ คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์
มหาวิทยาลัยราชภัฏอุตรดิตถ์

Kaniknan Singsanit

Lecturer in Information and Library Science, Faculty of Humanities and Social Sciences,
Uttaradit Rajabhat University

บทคัดย่อ

การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์ ศึกษาศักยภาพชุมชนท่องเที่ยวในการสืบทอดภูมิปัญญา ประเพณีและวัฒนธรรมท้องถิ่นและแนวทางในการส่งเสริมการท่องเที่ยวชุมชน จังหวัดอุดรธานี การวิจัยนี้เป็น การวิจัยเชิงคุณภาพ ผู้วิจัยเก็บข้อมูลจากการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-dept Interview) ด้วยแบบสัมภาษณ์กึ่งโครงสร้าง จากผู้ให้ข้อมูลหลัก (Key Informants) ดำเนินการศึกษาแบบมีส่วนร่วมในการสำรวจ เก็บรวบรวมข้อมูลการท่องเที่ยวในพื้นที่ ผลการวิจัยพบว่า จังหวัดอุดรธานีมีความหลากหลายทางวัฒนธรรมจนมีชื่อเรียกอีกอย่างว่า “เมืองสามวัฒนธรรม” โดยมีประเพณีและวัฒนธรรมที่ศักยภาพด้านการท่องเที่ยวได้ตลอดทั้งปี การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของจังหวัดอุดรธานี มีกิจกรรมที่หลากหลายสำหรับนักท่องเที่ยว มีความพร้อมและแนวทางในการพัฒนาคนในชุมชนให้มีศักยภาพมีการสนับสนุนให้คนในท้องถิ่นเข้ามามีบทบาทในการพัฒนาชุมชนไปพร้อม ๆ กัน และได้รับผลตอบแทนในเชิงเศรษฐกิจ เพื่อยกระดับรายได้และคุณภาพชีวิตของท้องถิ่นอย่างยั่งยืน ชุมชนท่องเที่ยวจังหวัดอุดรธานีมีศักยภาพในการสืบทอดภูมิปัญญาองค์ความรู้ ประเพณีและวัฒนธรรมท้องถิ่น มีแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมที่มีศักยภาพและความพร้อมในการยกระดับการท่องเที่ยวให้มีคุณภาพ แนวทางในการส่งเสริมการท่องเที่ยวชุมชน จังหวัดอุดรธานี ควรเปิดโอกาสให้นักท่องเที่ยวได้มาสัมผัส เรียนรู้ รวมถึงเข้าใจธรรมชาติ ศิลปะวัฒนธรรม ประวัติศาสตร์ และวิถีชีวิตของคนในชุมชนและต้องสนับสนุนให้คนในท้องถิ่นเข้ามามีบทบาทในการพัฒนาชุมชนไปพร้อม ๆ กัน และได้รับผลตอบแทนในเชิงเศรษฐกิจ เพื่อยกระดับการท่องเที่ยวชุมชน รายได้จากการท่องเที่ยวและคุณภาพชีวิตของชุมชนในจังหวัดอุดรธานี

คำสำคัญ : ศักยภาพชุมชนท่องเที่ยว, ประเพณีวัฒนธรรมท้องถิ่น

Abstract

The objectives of this study were to explore the potential of tourism communities in conserving and continuing local knowledge, traditions, and cultures, as well as to develop strategies to promote community-based tourism in Uttaradit Province. This qualitative research involved collecting data through in-depth interviews using semi-structured interview forms with key informants. The study included participatory surveys and data collection on tourism within the area.

The findings indicate that Uttaradit Province, known as the "Land of Three Cultures," exhibits a rich cultural diversity capable of supporting year-round tourism. The cultural tourism activities in Uttaradit are varied and cater to tourists' interests. The study found readiness and strategies to enhance the capabilities of local people, encouraging their participation in community development and economic benefits from tourism. This involvement is expected to sustainably elevate the income and quality of life within these

communities, based on environmental conservation and the continuation of local traditions and cultures. The study suggests that promoting community-based tourism in Uttaradit Province should provide opportunities for tourists to experience, learn about, and understand the nature, art, culture, history, and lifestyle of the local community. Additionally, it should encourage local residents to take an active role in community development and ensure they receive economic benefits, thereby improving the quality of community-based tourism, tourism revenue, and the quality of life for communities in Uttaradit Province.

Keywords: community potentiality, local traditions, local cultures

บทนำ

การเพิ่มขึ้นของนักท่องเที่ยว องค์การการท่องเที่ยวโลกแห่งสหประชาชาติ (United Nations World Tourism Organization: UNWTO) ระบุว่า หนึ่งในภาคส่วนที่มีการเติบโตทางเศรษฐกิจมากที่สุดและรวดเร็วที่สุดคือ การท่องเที่ยว โดยมีประชากรนับพันล้านคนทั่วโลกที่เดินทางท่องเที่ยวทุกปี และคาดว่าจำนวนนักท่องเที่ยวจะเพิ่มขึ้น 3.3% ทุกปีจนถึงปี 2579 (ค.ศ. 2030) การท่องเที่ยวไม่เพียงแต่ทำให้เศรษฐกิจเติบโตขึ้นเท่านั้น แต่ยังเป็นอุตสาหกรรมที่ส่งเสริมความเข้าใจและวัฒนธรรมอันดีระหว่างประเทศ ด้วยอุตสาหกรรมท่องเที่ยวทำให้คนนับล้านคนมีงานทำและมีส่วนร่วมสำคัญโดยตรงในการทำให้บรรลุเป้าหมายการพัฒนาอย่างยั่งยืน 17 ประการขององค์การสหประชาชาติด้วยที่ปักสำหรับนักท่องเที่ยวเป็นแหล่งที่สามารถสร้างรายได้ให้กับชุมชนได้เป็นอย่างมากและยังส่งผลกระทบเป็นอย่างมากต่อการพัฒนาอย่างยั่งยืนด้วย ไอเอสโอจึงได้พัฒนาคู่มือสากลฉบับใหม่สำหรับสิ่งอำนวยความสะดวกด้านที่พักเพื่อช่วยให้เจ้าของสถานที่ที่มีการปรับปรุงผลกระทบที่อาจเกิดขึ้นได้ สิ่งอำนวยความสะดวกด้านที่พักเป็นศูนย์กลางของกิจกรรมการท่องเที่ยวและยังอาจส่งผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมได้ นอกจากนี้ยังสามารถส่งเสริมการแลกเปลี่ยนด้านสังคมและการมีส่วนร่วมต่อเศรษฐกิจชุมชน และแม้ว่าจะมีโครงการการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนที่มีอยู่ทั่วโลกหรือมีการส่งเสริมโดยผู้ปฏิบัติงานด้านการท่องเที่ยวหรือองค์กรอื่น ๆ ที่ให้ความสนใจในเชิงพาณิชย์อยู่แล้ว แต่ก็ยังไม่มียุทธศาสตร์มาตรฐานสากลที่มีความเป็นกลางแห่งใดเข้ามาดูแลในเรื่องนี้ จนกระทั่งไอเอสโอได้เห็นความสำคัญและพัฒนามาตรฐานด้านที่พักขึ้นมาเพื่อเป็นคู่มือสากลฉบับใหม่สำหรับสิ่งอำนวยความสะดวกด้านที่พักเพื่อให้เจ้าของสถานที่ที่มีการปรับปรุงผลกระทบที่อาจเกิดขึ้นได้ (กองพัฒนาบริการท่องเที่ยว. กรมการท่องเที่ยว, 2565)

“ประเทศไทยเป็นแหล่งท่องเที่ยวคุณภาพชั้นนำของโลกที่เติบโตอย่างมีดุลยภาพบนพื้นฐานความเป็นไทยเพื่อส่งเสริมการพัฒนาเศรษฐกิจ สังคม และกระจายรายได้สู่ประชาชนทุกภาคส่วนอย่างยั่งยืน” คณะกรรมการนโยบายการท่องเที่ยวแห่งชาติ ได้จัดทำแผนพัฒนาการท่องเที่ยวแห่งชาติ ฉบับที่ 2 (พ.ศ. 2560 – 2564) ยุทธศาสตร์การพัฒนาการท่องเที่ยวแห่งชาติ ได้กำหนดไว้ในยุทธศาสตร์ที่ 3 การพัฒนาส่งเสริมให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการด้านการท่องเที่ยวและได้รับประโยชน์จากการท่องเที่ยวโดยการส่งเสริมให้ประชาชนมีความรู้ความเข้าใจด้านการท่องเที่ยวและการบริหารจัดการการท่องเที่ยวเปิดโอกาสให้ประชาชนและชุมชนมีส่วนร่วมในการพัฒนาสินค้าและบริการบนพื้นฐานของมรดกและวัฒนธรรมท้องถิ่น

ภายใต้หลักการสนับสนุนความคิดสร้างสรรค์และนวัตกรรม Thailand 4.0 (กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา, 2560)

วัฒนธรรมมีความหมายครอบคลุมทุกสิ่งทุกอย่าง ที่แสดงออกถึงวิถีชีวิตของมนุษย์ในสังคมกลุ่มใดกลุ่มหนึ่ง หรือสังคมใดสังคมหนึ่ง มนุษย์ได้คิดสร้างระเบียบกฎเกณฑ์ใช้ในการปฏิบัติ การจัดระเบียบตลอดจนระบบความเชื่อ ค่านิยม ความรู้ และเทคโนโลยีต่าง ๆ ในการควบคุมและใช้ประโยชน์จากธรรมชาติ ประเทศไทยของเรานั้นมีวัฒนธรรมที่เป็นเอกลักษณ์ของตนเอง ไม่ว่าจะเป็นทั้งเรื่องของภาษา การแต่งกาย อาหาร ศิลปะ ดนตรี วรรณคดี ซึ่งสิ่งเหล่านี้ล้วนเป็นสิ่งที่สืบทอดมาตั้งแต่บรรพบุรุษ ในแต่ละพื้นที่และที่ชุมชน หมู่บ้าน เมือง มีการพบปะสังสรรค์กันทางด้านสังคม เศรษฐกิจ และวัฒนธรรม จนปรากฏรูปแบบทางวัฒนธรรมที่เหมือนกันและแตกต่างกันไปจากชุมชน หมู่บ้าน และเมือง ในท้องถิ่นอื่น ดังนั้นวัฒนธรรมและประเพณีของท้องถิ่นแต่ละแห่งอาจมีรูปแบบแตกต่างกันไปตามสภาพทางภูมิศาสตร์ ทรัพยากรธรรมชาติ และสภาพแวดล้อม

การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม เป็นรูปธรรมการท่องเที่ยวประเภทหนึ่งซึ่งเน้นความสำคัญกับแหล่งท่องเที่ยวที่เกี่ยวข้องกับ มรดกประเพณีที่สืบทอดต่อ ๆ กันมา และวัฒนธรรมที่ดึงดูดความสนใจ โดยสิ่งที่ดึงดูดความสนใจนักท่องเที่ยวนั้นมีหลายอย่างประกอบด้วย วิถีชีวิต พิพิธภัณฑสถาน การแสดง แหล่งโบราณคดี ศิลปะ ละคร การแสดงดนตรีสากล และการแสดงดนตรีพื้นบ้าน ประเพณีพิธีกรรมทางศาสนา หัตถกรรมงานฝีมือ และการกระทำอื่น ๆ ซึ่งเกี่ยวข้องกับวัฒนธรรม (จุฑามาศ คงสวัสดิ์, 2550)

ดังนั้น วัฒนธรรมที่นำมาใช้ประโยชน์ในการท่องเที่ยวจึงมีความหมายรวมถึง สถานที่ท่องเที่ยวต่าง ๆ ที่มนุษย์สร้างขึ้นมาได้แก่สถานที่สำคัญทางประวัติศาสตร์ โบราณวัตถุ โบราณสถาน ศิลปวัตถุ พิพิธภัณฑสถาน ลักษณะการประกอบอาชีพที่มีความโดดเด่นสถานที่แสดงทางด้านขนบธรรมเนียม ประเพณี การละเล่นพื้นเมืองต่าง ๆ งานหัตถกรรมและสินค้าในท้องถิ่นต่าง ๆ ตลอดจนวิถีชีวิตความเป็นอยู่ เป็นต้น

ชุมชนท่องเที่ยวในพื้นที่จังหวัดอุดรธานี ได้มีกิจกรรมการท่องเที่ยวภายในชุมชน แต่พบว่าชุมชนยังขาดองค์ความรู้ในการจัดการวัฒนธรรมประเพณีในท้องถิ่นของตนเองและการจัดการการท่องเที่ยว รวมถึงความสามารถที่จะนำทรัพยากรทางประเพณี วัฒนธรรมของท้องถิ่นที่มีศักยภาพและความหลากหลายทางภูมิปัญญาท้องถิ่น มาพัฒนาและต่อยอด เพื่อนำมาเป็นกิจกรรมการเรียนรู้ ในรูปแบบการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม ซึ่งเป็นวิธีการหนึ่งที่สามารถอนุรักษ์ สืบทอด และศึกษาองค์ความรู้ ประเพณี วัฒนธรรมท้องถิ่น จังหวัดอุดรธานี ศึกษาปัญหาและความต้องการของชุมชนมาเป็นข้อมูลในการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวโดยกระบวนการสร้างการมีส่วนร่วมในการพัฒนาการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมของชุมชนให้มีประสิทธิภาพเพื่อเสริมสร้างการท่องเที่ยวชุมชนตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียงจังหวัดอุดรธานีและสามารถสร้างเสริมรายได้ให้กับคนในชุมชนอย่างยั่งยืนต่อไป

จากเหตุผลและความสำคัญดังกล่าวข้างต้น ผู้วิจัยจึงมีความสนใจที่จะศึกษาเรื่อง การศึกษาศักยภาพชุมชนท่องเที่ยว ในการอนุรักษ์สืบทอดและศึกษาองค์ความรู้ ประเพณี วัฒนธรรมท้องถิ่น เพื่อเสริมสร้างการท่องเที่ยวชุมชน จังหวัดอุดรธานี

วัตถุประสงค์

1. เพื่อศึกษาศักยภาพชุมชนท่องเที่ยวในการสืบทอดภูมิปัญญาองค์ความรู้ ประเพณี และวัฒนธรรมท้องถิ่น จังหวัดอุดรธานี

2. เพื่อศึกษาแนวทางในการเสริมสร้างการท่องเที่ยวชุมชน จังหวัดอุดรดิตถ์

ขอบเขตการวิจัย

ด้านเนื้อหา ศึกษาและรวบรวมองค์ความรู้ ประเพณีและวัฒนธรรมท้องถิ่นชุมชนท่องเที่ยว
จังหวัดอุดรดิตถ์

ด้านประชากรและกลุ่มตัวอย่าง ประชากร ได้แก่ ชุมชนท่องเที่ยวจังหวัดอุดรดิตถ์

กลุ่มตัวอย่าง ชุมชนท่องเที่ยวจังหวัดอุดรดิตถ์ 9 อำเภอ อำเภอละ 1 ชุมชน

ด้านพื้นที่ ชุมชนท่องเที่ยว จังหวัดอุดรดิตถ์

กรอบแนวคิด

ภาพที่ 1 กรอบแนวคิด

นิยามศัพท์

ชุมชนท่องเที่ยว หมายถึง การท่องเที่ยวที่ชุมชนเป็นผู้กำหนดกระบวนการทิศทาง และรูปแบบการท่องเที่ยวของตนเอง ชาวบ้านทุกคนเป็นเจ้าของทรัพยากรท้องถิ่นนั้น ๆ และมีส่วนได้ส่วนเสียที่เกิดจากการท่องเที่ยว ซึ่งการท่องเที่ยวที่จัดโดยชุมชนนั้นมีจุดขายที่หลากหลาย ทั้งธรรมชาติ ประวัติศาสตร์ วัฒนธรรม ประเพณี วิถีชีวิต การอนุรักษ์ รวมทั้งมีการพัฒนารูปแบบเพื่อสร้างความยั่งยืนสู่คนรุ่นลูกหลาน และเกิดประโยชน์ต่อท้องถิ่นอย่างแท้จริง

การทบทวนวรรณกรรม

การที่จะพัฒนาการท่องเที่ยวชุมชนนั้น ต้องเข้าใจกรอบแนวคิดเกี่ยวกับชุมชนให้ชัดเจน เพราะถือเป็นสิ่งสำคัญสำหรับการที่จะดำเนินการพัฒนาการท่องเที่ยวไปสู่อนาคต มุมมองกรอบแนวคิดเกี่ยวกับ

ชุมชนนั้นมีหลากหลายมุมมอง และยากหากจะเจาะจงไปในความหมายหนึ่งความหมายใดโดยที่ขาดความเข้าใจมุมมองที่หลากหลายนี้ของคำว่า “ชุมชน”

- ชุมชนคือเครือข่ายทางสังคมที่มีลักษณะประจำชุมชนเป็นพื้นฐาน หรือมีความสนใจที่ร่วมกัน
- ชุมชนที่อยู่ร่วมกันในกรอบพื้นที่เดียวกัน
- ชุมชนที่อยู่ในระบบสังคมเดียวกัน
- ชุมชนมีความรู้สึกร่วมกัน และมีความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน
- ชุมชนมีโครงสร้างของระบบอำนาจเชื่อมโยงกัน ในทางปฏิบัติ
- ชุมชนที่มีความสนใจร่วมกัน โดยไม่ติดอยู่เพียงพื้นที่ (L. Robert, & D. Hall, Rural tourism and recreation: principle to practice (London: UK, 2001), อ้างถึงใน พิมพ์ระวี โรจน์รุ่งสตัย, 2553)

อย่างไรก็ตามเมื่อได้ศึกษาถึงมุมมองที่หลากหลายเหล่านี้จะเห็นว่า แม้อาจมีการถกเถียงถึงความหมายที่ชัดเจนของชุมชน แต่ละความหมายจะมียุคประกอบหลักที่ร่วมกันอยู่ ซึ่งสามารถสรุปเป็นพื้นฐานความหมายของคำว่า ชุมชนได้ คือ

1. ชุมชนต้องมีถิ่นฐาน เช่น เป็นเจ้าของพื้นที่ใดพื้นที่หนึ่งร่วมกัน (Locality)
2. ชุมชนต้องมีปฏิสัมพันธ์ทางสังคม เช่น มีกิจกรรมร่วมกัน หรือมีการแลกเปลี่ยนซึ่งกันและกัน (Social Interaction)
3. ชุมชนต้องมีความรู้สึกหรือความผูกพันพื้นฐานที่ร่วมกัน เช่น ความรู้สึกเป็นเจ้าของชุมชน หรือวัฒนธรรมร่วมกัน (Community sentiment and common ties or bonds)
4. ชุมชนต้องมีระบบขององค์กรทางสังคม เช่น การจัดระบบเมื่อมีความสนใจที่หลากหลาย หรือเกิดกิจกรรมใดกิจกรรมหนึ่งขึ้น (A system of social organization)

การท่องเที่ยวโดยชุมชน ในปัจจุบันการท่องเที่ยวมีหลายรูปแบบการท่องเที่ยวโดยชุมชนเป็นฐานถือเป็นอีกรูปแบบหนึ่งในการท่องเที่ยว การท่องเที่ยวโดยชุมชนเป็นฐานถือเป็นเครื่องมือที่ภาครัฐนำมาใช้เป็นแนวทางในการพัฒนาชุมชนที่มีการบริหารจัดการโดยชุมชนอย่างมีส่วนร่วมเพื่อกระบวนการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ การอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ ประเพณี วิถีชีวิต และวัฒนธรรม การท่องเที่ยวโดยชุมชนเป็นฐานได้รับความสนใจจากหลายภาคส่วน ทั้งนี้ผู้ให้ความหมายไว้อย่างสอดคล้องกัน อาทิ พจนานุกรม (2546) ได้ให้ความหมายว่า การท่องเที่ยวโดยชุมชน คือ การท่องเที่ยวที่คำนึงถึงความยั่งยืนของสิ่งแวดล้อม สังคมและวัฒนธรรม กำหนดทิศทางโดยชุมชน จัดการโดยชุมชน เพื่อชุมชน และชุมชนมีบทบาทเป็นเจ้าของมีสิทธิในการจัดการดูแลเพื่อให้เกิดการเรียนรู้แก่ผู้มาเยือน อีกทั้งวิระพล ทองมาและประเจต อำนาจ (2547) ได้กล่าวไว้ว่า การท่องเที่ยวต้องทำงานครอบคลุม 5 ด้าน พร้อมทั้งทั้ง การเมือง เศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อม โดยมีชุมชนเป็นเจ้าของและมีส่วนร่วมในการจัดการ สอดคล้องกับ สินธุ์ สโรบล และคณะ (2546) ที่ได้นิยามไว้ว่า การท่องเที่ยวโดยชุมชน คือ ชุมชนเป็นผู้ดำเนินการตั้งอยู่บนฐานความคิดที่ว่าชาวบ้านทุกคนเป็นเจ้าของทรัพยากรและเป็นผู้มีส่วนได้ส่วนเสียจากการท่องเที่ยว นำเอาทรัพยากรท่องเที่ยวที่มีอยู่ในท้องถิ่น ทั้งด้านธรรมชาติ ประวัติศาสตร์ วัฒนธรรมชาติ ประเพณี รวมทั้งวิถีชีวิตความเป็นอยู่ และวิธีการผลิตของชุมชนมาใช้เป็นปัจจัยหรือต้นทุนการผลิตที่สำคัญในการจัดการท่องเที่ยวอย่างเหมาะสมเพื่อก่อให้เกิดประโยชน์ต่อท้องถิ่น โดยมีองค์ประกอบหลักของการท่องเที่ยวโดยชุมชนมีอยู่ 4 ด้าน คือ 1. ด้านทรัพยากรธรรมชาติและวัฒนธรรม หมายถึง ชุมชนมีฐานทรัพยากรธรรมชาติที่อุดมสมบูรณ์และมีวิธีการผลิตที่พึ่งพาและใช้ทรัพยากรธรรมชาติอย่างยั่งยืน อีกทั้งมีวัฒนธรรมประเพณีที่เป็นเอกลักษณ์เฉพาะถิ่น 2. ด้านองค์กรชุมชน หมายถึง ชุมชนมีระบบสังคมที่เข้าใจกัน

มีปราชญ์หรือผู้มีความรู้ และมีทักษะในเรื่องต่าง ๆ หลากหลาย รวมถึงชุมชนรู้สึกเป็นเจ้าของและเข้ามามีส่วนร่วมในกระบวนการพัฒนา 3. ด้านการจัดการ หมายถึง มีกฎกติกาในการจัดการสิ่งแวดล้อมวัฒนธรรม และการท่องเที่ยว โดยมีองค์กรหรือกลไกในการทำงานเพื่อจัดการการท่องเที่ยว และสามารถเชื่อมโยงการท่องเที่ยวกับการพัฒนาชุมชนโดยรวมได้ และมีการกระจายผลประโยชน์ที่เป็นธรรม รวมถึงการมีกองทุนที่เอื้อประโยชน์ต่อการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมของชุมชน 4. ด้านการเรียนรู้ หมายถึง ลักษณะของกิจกรรมการท่องเที่ยวสามารถสร้างการเรียนรู้และสร้างความเข้าใจในวิถีชีวิตและวัฒนธรรมที่แตกต่างได้ มีระบบจัดการให้เกิดกระบวนการเรียนรู้ระหว่างชาวบ้านกับผู้มาเยือน อีกทั้งสร้างจิตสำนึกเรื่องการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและวัฒนธรรม ทั้งชาวบ้านเองและผู้มาเยือน

แนวคิดเกี่ยวกับการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม

การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมถือได้ว่าเป็นส่วนหนึ่งของการจัดการทรัพยากรวัฒนธรรมโดยการนำทรัพยากรวัฒนธรรมที่มีอยู่ในชุมชนมาพัฒนาด้านสังคม เศรษฐกิจ ชีวิตความเป็นอยู่ของคนในชุมชนให้ดีขึ้น ดังนั้น ผู้เชี่ยวชาญได้กล่าวถึงการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมไว้ว่า

ชาญวิทย์ เกษตรศิริ (2540) ได้ให้แนวคิดเกี่ยวกับการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมไว้ว่า เป็นวิธีการศึกษาประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมผ่านการเดินทางท่องเที่ยว เป็นการท่องเที่ยวที่เน้นการพัฒนาด้านภูมิปัญญาสร้างสรรค์ เคารพต่อสิ่งแวดล้อม วัฒนธรรม ศักดิ์ศรี และวิถีชีวิตผู้คน หรือสามารถกล่าวได้อีกนัยหนึ่งว่า การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม คือ การท่องเที่ยวเพื่อการเรียนรู้ผู้อื่นและย้อนกลับมามองตนเองอย่างเข้าใจความเกี่ยวพันของสิ่งต่าง ๆ ในโลกที่มีความเกี่ยวโยงพึ่งพากัน ไม่สามารถแยกออกจากกันได้

บุญเลิศ จิตตั้งวัฒนา (2548) กล่าวว่า แนวคิดของการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมก็เหมือนแนวคิดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ โดยได้รับการตอบสนองเป็นอย่างดีทั้งภาครัฐและเอกชนใน การตระหนักถึงการท่องเที่ยวที่ไม่ทำลายสิ่งแวดล้อม ก่อให้เกิดกระแสเรียกร้องหลัก 3 ประการ ดังต่อไปนี้

1. กระแสความต้องการของชาวโลกให้เกิดจิตสำนึกการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมในแหล่งท่องเที่ยว เป็นกระแสความต้องการของประชาชนทั่วโลกให้เกิดการสร้างจิตสำนึกในแง่การอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมระดับท้องถิ่นจนถึงขอบข่ายกว้างขวางไปทั่วโลก โดยเฉพาะอย่างยิ่งการอนุรักษ์ระบบนิเวศเพื่อคงความหลากหลายทางชีวภาพไว้

2. กระแสความต้องการของนักท่องเที่ยวให้เกิดการเรียนรู้ในแหล่งท่องเที่ยว เป็นกระแสความต้องการที่มีมากขึ้น มีกลุ่มนักท่องเที่ยวที่ต้องการได้รับความรู้ความเข้าใจเรื่องการท่องเที่ยวมากกว่าความสนุกเพลิดเพลินเพียงอย่างเดียว สร้างความพึงพอใจแก่นักท่องเที่ยวในรูปแบบใหม่

3. กระแสความต้องการของชุมชนท้องถิ่นในการมีส่วนร่วมในการพัฒนาการท่องเที่ยว เป็นกระแสความต้องการของชุมชนท้องถิ่นที่จะมีส่วนร่วมในการพัฒนาการท่องเที่ยวเพื่อเป็นหลักประกันให้การพัฒนาการท่องเที่ยวเป็นไปในทิศทางที่ถูกต้อง และชุมชนท้องถิ่นยอมรับในผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจที่จะได้รับ เพื่อให้เกิดการกระจายรายได้ที่เหมาะสม

หลักการการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม

การศึกษาค้นคว้าเอกสารผลงานวิชาการและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง พบว่า มีนักวิชาการ ได้ให้อธิบายหลักของการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมดังนี้

(ธัญวรรณ มาตกุล, 2556) กล่าวว่า การท่องเที่ยวรูปแบบนี้จัดขึ้นเพื่อให้ให้นักท่องเที่ยวได้เยี่ยมชมเกี่ยวกับขนบธรรมเนียมประเพณีและวัฒนธรรมของท้องถิ่น เนื่องในเทศกาลต่าง ๆ เป็นการสืบทอดและรักษามรดกทางวัฒนธรรมของแต่ละท้องถิ่นไว้โดยประชาชนมีส่วนร่วมในการจัดการท่องเที่ยวเพื่อประโยชน์ของท้องถิ่น ซึ่งมีหลักเกณฑ์ที่สำคัญ คือ

1. เป็นประเพณีหรือวัฒนธรรมที่เป็นเอกลักษณ์ที่เด่นของแต่ละท้องถิ่น และสมควรที่จะดำรงรักษาไว้สืบต่อไป
2. เจ้าของพื้นที่ร่วมมือกับหน่วยงานต่าง ๆ ทั้งด้านการวางแผน การจัดการและการอนุรักษ์
3. มีวิทยากรและมัคคุเทศก์ประจำท้องถิ่น
4. มุ่งให้นักท่องเที่ยวได้รับทั้งความรู้ความสนุกสนานเพลิดเพลิน ความประทับใจและประสบการณ์ในการดำรงชีวิตในสังคมและวัฒนธรรมที่แตกต่างไปจากเดิม

(จุฑาภรณ์ ทองเพ็ญ, 2554) ได้กล่าวถึง หลักการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมไว้ประกอบด้วย 4 ประการ ดังนี้

1. เป็นการท่องเที่ยวที่มีการศึกษารวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับความสำคัญ คุณค่า ประวัติศาสตร์ ความเป็นมาของทรัพยากรวัฒนธรรมในแหล่งท่องเที่ยว นั้น เพื่อเป็นข้อมูลให้แก่นักท่องเที่ยวในการเพิ่มคุณค่าของประสบการณ์ในการเข้าชม ในขณะที่เดียวกันก็จะก่อให้เกิดความภาคภูมิใจในมรดกทางวัฒนธรรมของชุมชนท้องถิ่น
2. เป็นการท่องเที่ยวที่มีการปลูกฝังสร้างจิตสำนึกของคนในชุมชนท้องถิ่นให้เกิดความรัก ห่วงแหนกรักษา และดึงดูดชุมชนท้องถิ่นเข้ามามีส่วนร่วมในการบริหารจัดการทรัพยากรของตนด้วย และได้รับประโยชน์ตอบแทนจากการท่องเที่ยวในรูปแบบต่าง ๆ เช่น การจ้างงาน การบริการนำเที่ยว การให้บริการขนส่ง การให้บริการที่พัก การขายสินค้าที่ระลึก เป็นต้น
3. เป็นการท่องเที่ยวที่มีการให้ความรู้แก่นักท่องเที่ยว เพื่อให้เกิดความเข้าใจในวัฒนธรรมและได้รับความเพลิดเพลิน พร้อมทั้งสร้างจิตสำนึกในการอนุรักษ์ทรัพยากรท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อม
4. เป็นการท่องเที่ยวที่มีการเคารพวัฒนธรรมของเพื่อนบ้าน หรือของชุมชนอื่นรวมทั้งเคารพในวัฒนธรรม ศักดิ์ศรี และความเป็นมนุษย์ ของชุมชนและผู้คนอย่างเข้าใจ

วิธีดำเนินการวิจัย

ในการศึกษาวิจัยครั้งนี้ คณะผู้วิจัยได้ออกแบบงานวิจัยและดำเนินการตามกระบวนการการวิจัยเชิงคุณภาพ ผู้วิจัยออกแบบงานวิจัยและดำเนินการ 5 ขั้นตอนดังนี้

ขั้นตอนที่ 1. การรวบรวมข้อมูลที่เกี่ยวข้องและกำหนดประเด็นการดำเนินงาน

ขั้นตอนที่ 2. การศึกษาศักยภาพพื้นที่

ขั้นตอนที่ 3. การสร้างการรับรู้และการบริหารจัดการแบบมีส่วนร่วม

ขั้นตอนที่ 4. การจัดทำแผนแบบมีส่วนร่วม

ขั้นตอนที่ 5. การใช้ประโยชน์และการเผยแพร่ จากแนวปฏิบัติที่ดี (Best Practice)

1. ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

ประชากร ได้แก่ ชุมชนท่องเที่ยวจังหวัดอุดรดิตถ์

กลุ่มตัวอย่าง ชุมชนท่องเที่ยวจังหวัดอุดรดิตถ์ 9 อำเภอ อำเภอละ 1 ชุมชน ผู้ทรงคุณวุฒิในชุมชนที่ให้ข้อมูลหลัก (Key Informants) เป็นผู้นำชุมชนท่องเที่ยวของจังหวัดอุดรดิตถ์และสามารถให้ข้อมูลที่น่าเชื่อถือเกี่ยวกับกรณีศึกษานี้ ได้แก่ ประธานกลุ่มทอผ้ามัดหมี่ บ้านนาชุม อำเภอบ้านโคก นายกองค์การบริหารส่วนตำบลคอรุม อำเภอพิชัย ประธานกลุ่มท่องเที่ยววัฒนธรรมลาวเวียงหาดสองแคว อำเภอตรอน ประธานกลุ่มทอผ้าไทยวน อำเภอลับแล ประธานสภาวัฒนธรรมอำเภอท่าปลา กลุ่มท่องเที่ยวชุมชนบ้านน้ำพี อำเภอทองแสนขัน หัวหน้ากลุ่มท่องเที่ยว OTOP นวัตวิถี อำเภอปากทำ หัวหน้ากลุ่มท่องเที่ยว OTOP นวัตวิถี อำเภอน้ำปาด หัวหน้ากลุ่มท่องเที่ยวชุมชนบ้านปางต้นผึ้ง อำเภอเมือง และหน่วยงานที่เกี่ยวข้องและองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ในเขตพื้นที่จังหวัดอุดรดิตถ์

2. เครื่องมือที่ใช้ในการศึกษา ผู้วิจัยเก็บข้อมูลโดยใช้แบบการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-dept Interview) ด้วยแบบสัมภาษณ์กึ่งโครงสร้าง จากผู้ให้ข้อมูลหลัก (Key Informants) ดำเนินการศึกษาแบบมีส่วนร่วมในการสำรวจ เก็บรวบรวมข้อมูลการท่องเที่ยวในพื้นที่เพื่อวิเคราะห์ความเป็นไปได้ ศักยภาพในการสืบทอดภูมิปัญญา องค์ความรู้ ประเพณี และวัฒนธรรมท้องถิ่นในพื้นที่ควบคู่กับการดำเนินการศึกษาศักยภาพชุมชนเพื่อรองรับการท่องเที่ยวชุมชนอย่างยั่งยืน

3. การเก็บรวบรวมข้อมูล รวบรวมข้อมูลที่เกี่ยวข้องและกำหนดประเด็นการดำเนินงาน โดยคณะผู้วิจัยดำเนินการศึกษาข้อมูลจากเอกสารทั้งที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการ ตำรา รายงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง เอกสารอิเล็กทรอนิกส์ บทความ วรรณกรรมที่เกี่ยวข้องกับวัฒนธรรม และข้อมูลการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม ตลอดจนผู้ทรงคุณวุฒิในชุมชนที่ให้ข้อมูลหลัก (Key Informants) เพื่อประโยชน์ในการกำหนดประเด็นการดำเนินงานที่ชัดเจนเบื้องต้นก่อนลงพื้นที่ ศักยภาพพื้นที่ โดยคณะผู้วิจัยร่วมกับผู้ทรงคุณวุฒิในชุมชนที่ให้ข้อมูลหลัก (Key Informants) หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง และองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ดำเนินการศึกษาแบบมีส่วนร่วมในการสำรวจและเก็บรวบรวมข้อมูลการท่องเที่ยวในพื้นที่เพื่อวิเคราะห์ความเป็นไปได้และศักยภาพในการสืบทอดภูมิปัญญา องค์ความรู้ ประเพณี และวัฒนธรรมท้องถิ่นในพื้นที่

4. การวิเคราะห์ข้อมูล การวิเคราะห์ข้อมูลผู้วิจัยนำข้อมูลที่ได้จากการศึกษาเอกสาร งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง และจากการเก็บรวบรวมข้อมูลภาคสนาม มาจำแนกข้อมูลจัดหมวดหมู่ตามวัตถุประสงค์ของการวิจัยที่ตั้งไว้ และตรวจสอบความสมบูรณ์ ความถูกต้องอีกครั้งหนึ่งว่าข้อมูลที่ได้มีความครบถ้วนเพียงพอเหมาะสมพร้อมแก่การนำไปวิเคราะห์ สรุปผลแล้วหรือไม่ ในกรณีที่ข้อมูลที่ได้มาไม่มีความไม่สอดคล้องกัน

คณะผู้วิจัยจะใช้การตรวจสอบโดยใช้การตรวจสอบแบบสามเส้า (Triangulation) ด้านวิธีรวบรวมข้อมูล (Methodological Triangulation) เป็นการเก็บรวบรวมข้อมูลหลายวิธี จากการสำรวจ การสังเกต การสัมภาษณ์ และการสนทนากลุ่ม พร้อมกับศึกษาข้อมูลจากแหล่งเอกสารประกอบด้วย เพื่อให้ได้ข้อมูลที่ น่าเชื่อถือและถูกต้อง

สรุปผลการวิจัย

1. ศักยภาพในการจัดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของชุมชนท่องเที่ยวในจังหวัดอุดรดิตถ์ ผู้นำชุมชนหรือชุมชนในพื้นที่ รวมทั้งกลุ่มผู้จำหน่ายสินค้าในชุมชน ทั้งหมด ส่วนใหญ่อยู่ภายใต้การกำกับดูแลขององค์การบริหารส่วนตำบล เนื่องจากคนในชุมชนมองเห็นความเจริญจากท้องถิ่นอื่นแต่ก็ยังรักความเป็นชุมชนดั้งเดิมของตนเอง แต่เอาแนวคิดในการทำให้บ้านเมืองเจริญมาปรับใช้กับความเป็นชุมชนของตนเอง นั่นคือ การพัฒนาการท่องเที่ยวให้เป็นชุมชนดั้งเดิมที่สมบูรณ์แบบเหมือนกับอดีต และคืนความเป็นอดีตให้กับชุมชนของตนเอง ซึ่งเป็นสิ่งที่สังคมไทยกำลังขาดแคลนและมีความต้องการในปัจจุบันให้มีการฟื้นฟูวัฒนธรรมประเพณี กิจกรรมท้องถิ่น รวมทั้งตลาดดั้งเดิมและการค้าขายแบบดั้งเดิมของชุมชนตนเองขึ้นมาใหม่ โดยชาวชุมชนร่วมแรงร่วมใจกันทำโดยการสนับสนุนขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในพื้นที่นั้นและโครงการของกรมพัฒนาชุมชน โครงการหมู่บ้าน OTOP นวัตกรรม จังหวัดอุดรดิตถ์ และได้รับการสนับสนุนค่อนข้างดีจากหน่วยงานปกครองส่วนท้องถิ่น ทั้งด้านงบประมาณและการจัดสรรทรัพยากรเพื่อให้เกิดความเป็นธรรมและเกิดประโยชน์สูงสุดแก่ชุมชน ทั้งนี้ยังสามารถนำไปสู่การแก้ไขปัญหาและสนองตอบต่อความต้องการของคนในชุมชนได้อย่างแท้จริง ส่วนในมุมมองของผู้ประกอบการธุรกิจท่องเที่ยวในจังหวัด จังหวัดอุดรดิตถ์มีความอุดมสมบูรณ์ทางวัฒนธรรม มีเอกลักษณ์เฉพาะในแต่ละพื้นที่ มีการเปลี่ยนแปลงผสมผสาน หล่อหลอม พัฒนาตามกาลเวลา กระทั่งประยุกต์ร่วมกับวัฒนธรรมทั้งข้างถิ่นและข้ามถิ่น ซึ่งสะท้อนให้เห็นถึงความหลากหลายทางด้านวัฒนธรรมในจังหวัดอุดรดิตถ์ที่มีการสืบสานผ่านกาลเวลามาอย่างยาวนาน จึงนับได้ว่าจังหวัดอุดรดิตถ์มีต้นทุนทางวัฒนธรรม (Cultural Capital) จึงถือเป็นโอกาสที่ดีที่การท่องเที่ยวชุมชนจังหวัดอุดรดิตถ์ในท้องถิ่นจะนำต้นทุนวัฒนธรรมที่มีมาเผยแพร่ให้กว้างขวางออกไปในรูปแบบของการท่องเที่ยววัฒนธรรมเชิงสร้างสรรค์ (Creative Cultural Tourism) การจัดการการท่องเที่ยวในรูปแบบนี้ ต้องอาศัยความร่วมมือจากหลายภาคส่วน ทั้งในส่วนขององค์ความรู้ตามหลักฐานที่ปรากฏ การสืบทอดให้คงอยู่และการดำเนินต่อไป โดยชุมชนจะเป็นผู้แสดงให้เห็นว่าชุมชนสามารถอนุรักษ์และสืบสานวัฒนธรรมต่อไป องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นทั้งระดับจังหวัดและระดับอำเภอถือว่าเป็นกำลังหลักในการทำให้ชุมชนเข้าใจและเห็นความสำคัญของการท่องเที่ยวโดยชุมชนและยังถือเป็นการร่วมแรงร่วมใจพร้อมทั้งสติปัญญาของคนในชุมชนและองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นนั่นเอง สำหรับผู้ที่เกี่ยวข้องหลักหน่วยงานภาครัฐควรมีการจัดทำแผนยุทธศาสตร์การพัฒนาการท่องเที่ยวชุมชน นำมาเป็นเครื่องมือที่กำหนดแนวทางหรือวิธีการดำเนินงานเพื่อให้ชุมชนท่องเที่ยวนำไปเป็นแนวทางในการปฏิบัติงานตามแผนที่วางไว้ให้สามารถบรรลุตามเป้าหมายได้

2. แนวทางในการสร้างเสริมการท่องเที่ยวชุมชนจังหวัดอุดรดิตถ์ ประชาชนในชุมชนท่องเที่ยวต่าง ๆ ในจังหวัดอุดรดิตถ์ได้ดัดแปลงบ้านของตนเองให้เป็นบ้านพักแรมของแขกผู้มาเยือน หรือที่เรียกกันว่า โฮมสเตย์ ทำให้มีรายได้อย่างต่อเนื่องมากขึ้นเป็นลำดับ และกำลังกลายเป็นรายได้ประจำของชาวบ้าน เมื่อมีความประทับใจของนักท่องเที่ยวมาสู่ชุมชนต่าง ๆ ขยายไปถึงตัวจังหวัด ได้อาศัยสังคมออนไลน์และสื่อต่าง ๆ ที่สำคัญคือ การบอกต่อปากต่อปากที่ขยายวงไปอย่างกว้างขวางไปทั่วทั้งประเทศ และต่างประเทศ หลายประเทศ เป็นผลทำให้นักท่องเที่ยวจากทั่วประเทศและจากต่างประเทศพากันไปเยี่ยมชมชุมชนในจังหวัดอุดรดิตถ์ นับว่าผู้นำชุมชนและคนท้องถิ่นสามัคคีเป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกัน ขยายผลการฟื้นคืนอดีตให้กว้างขวางยิ่งขึ้น ได้ฟื้นฟูอาชีพดั้งเดิมต่าง ๆ ตั้งแต่การทำนา วิถีชีวิตแบบวนเกษตร และการทำอาหาร ตลอดจนการเกษตรดั้งเดิมทั้งหมดก็กลับฟื้นคืนมา ยิ่งเป็นที่น่าสนใจของนักท่องเที่ยวมากขึ้น นอกจากนี้มีการส่งเสริมให้ขายสินค้าพื้นบ้านเพื่อไม่ให้สูญหายไปตามกาลเวลา เช่น ข้าวพันธุ์ดี ผ้าขึ้นดินจก และขนมเทียนสวย ข้าวแต่น ข้าวแคบ กล้วยตาก และอาหารพื้นบ้านอีกมากมายโดยเน้นความสะอาด อร่อย และราคาถูก และยังใช้วัสดุธรรมชาติมาเป็นหีบห่อ อีกทั้งยังนำการแสดงดนตรีมโนราห์ การละเล่นซอ จ้อย การแสดงดนตรีพื้นบ้าน เข้ามาเป็นส่วนหนึ่งของการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม ทั้งนี้ จากการศึกษาได้แนวทางการสร้างเสริมการท่องเที่ยวชุมชนเชิงจังหวัดอุดรดิตถ์ โดยพิจารณาในด้านการจัดการพื้นที่ และการพัฒนา กิจกรรมอย่างสร้างสรรค์ ซึ่งสรุปได้ดังต่อไปนี้

- พัฒนาความหลากหลายผลิตภัณฑ์ของชุมชน ทั้งในรูปแบบผลิตภัณฑ์สดและผลิตภัณฑ์ที่แปรรูป เพื่อจำหน่ายให้แก่นักท่องเที่ยว
- สร้างผลิตภัณฑ์ของชุมชนท่องเที่ยวให้มีชื่อเสียงมีความโดดเด่น เป็นเอกลักษณ์
- ความร่วมมือจากหน่วยงานภาครัฐในการทำการศึกษา ค้นคว้าวิธีการ แนวทางที่เหมาะสมต่อการพัฒนาการท่องเที่ยวแต่ละชุมชน
- การกำหนดจุดแหล่งท่องเที่ยว เพื่อจำกัดให้นักท่องเที่ยวลงตามจุดบริการ หรือมีเจ้าหน้าที่นำเที่ยวในแหล่งท่องเที่ยว
- การสร้างเครือข่ายความร่วมมือระหว่างชุมชน องค์กรภาครัฐ ภาคเอกชน เพื่อช่วยเหลือแลกเปลี่ยนเรียนรู้ ในการส่งเสริมการท่องเที่ยวชุมชนร่วมกัน
- การกำหนดโครงสร้างในการบริหารงานด้านการจัดการการท่องเที่ยวชุมชนแต่ละชุมชน สร้างระเบียบ ข้อบังคับ ข้อตกลงร่วมกัน

แต่อย่างไรก็ตามชุมชนต่าง ๆ ยังคงมีเอกลักษณ์ และวิถีชีวิตชุมชนแบบดั้งเดิม ที่ยังสามารถนำมาเป็นแนวทางในการพัฒนาชุมชน และเชื่อมโยงกับเข้ากับการท่องเที่ยวให้เป็นแหล่งเรียนรู้ทางด้านศิลปวัฒนธรรม ทั้งด้านอาหาร การละเล่นพื้นบ้าน ดนตรีพื้นบ้าน รวมทั้งวิถีของชุมชน เป็นเรื่องราวและประวัติศาสตร์ให้นักท่องเที่ยวได้เรียนรู้และสัมผัสถึงศิลปวัฒนธรรมของความเป็นไทยที่ได้สืบทอดมาจากรุ่นสู่รุ่น เรื่องราวต่าง ๆ มากมาย จนทำให้เป็นสิ่งดึงดูดที่ควรค่าแก่การอนุรักษ์และสืบทอดต่อไป

อภิปรายผล

จากการศึกษาพบว่า ผู้ให้ข้อมูลมีความเข้าใจและได้สังเกตเห็นถึงความสำคัญของการพัฒนาการท่องเที่ยวชุมชนมีความตระหนักถึงความสำคัญของวิถีวัฒนธรรมท้องถิ่น รวมถึงมรดกทางวัฒนธรรมพื้นบ้านมากขึ้น ทั้งนี้การตื่นตัวต่อวัฒนธรรมประกอบกับความหลากหลายทางวัฒนธรรมของในแต่ละพื้นที่เป็นจุดกำเนิดของการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวชุมชน ดังจะเห็นว่าการท่องเที่ยวชุมชนได้กลายเป็นศูนย์กลางของอุตสาหกรรมท่องเที่ยว ในยุโรปอีกทั้งประเทศอื่น ๆ ได้พยายามที่จะพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในประเทศของตนเอง นอกจากการท่องเที่ยวชุมชนจะสามารถนำรายได้เข้าสู่ประเทศและนำไปสู่การพัฒนาเศรษฐกิจทั้งระดับประเทศและระดับภูมิภาคแล้ว การท่องเที่ยวชุมชนยังเป็นเครื่องมือสำคัญในการสืบทอดวัฒนธรรมให้คงอยู่ต่อไป สำหรับจังหวัดอุดรธานี การท่องเที่ยวเป็นอุตสาหกรรมบริการที่สามารถสร้างรายได้และการจ้างงานให้กับชุมชนท้องถิ่นได้เป็นอย่างดี อย่างไรก็ตามการแข่งขันของตลาดท่องเที่ยวที่สูงขึ้น กระแสการพัฒนาการท่องเที่ยวชุมชนจึงได้รับความสนใจเพิ่มสูงขึ้นเนื่องจากแหล่งท่องเที่ยวและมรดกทางวัฒนธรรมของชุมชนท้องถิ่นแต่ละอำเภอของจังหวัดอุดรธานีมีความเป็นเอกลักษณ์เฉพาะตัว และได้มีการถ่ายทอดมรดกทางวัฒนธรรมสืบเนื่องมาเป็นเวลานาน นอกจากนี้การท่องเที่ยวที่วางอยู่บนพื้นฐานของคุณค่าทางวัฒนธรรมของท้องถิ่นหรือทุนทางวัฒนธรรมสามารถทำได้โดยการนำเรื่องราวจากประวัติศาสตร์ ศิลปะท้องถิ่น ดนตรีพื้นบ้าน วิถีความเป็นชุมชนวรรณกรรม สถาปัตยกรรม หัตถกรรม ความงดงามของฝีมือช่าง และอื่น ๆ มาจัดการให้เกิดความน่าสนใจสอดคล้องตามคุณค่าของชุมชน ซึ่งเป็นการเปิดโอกาสให้นักท่องเที่ยวได้รับประสบการณ์ตรงผ่านการเรียนรู้จากทางท่องเที่ยว อาทิ การได้ใช้ชีวิตร่วมกับชาวบ้านอย่างแท้จริง ไม่ใช่เป็นการแสดงหรือเป็นสิ่งที่สร้างขึ้นมาก เช่น นักท่องเที่ยวมาท่องเที่ยวและมาสัมผัสวิถีชีวิตของการเป็นชาวนา ได้มีโอกาสร่วมทำนากับชาวบ้านที่ยังคงรักษาวิถีความเป็นอยู่ที่เรียบง่าย การที่นักท่องเที่ยวได้มีโอกาสมาพักโฮมสเตย์ในชุมชน พร้อมกับได้เรียนรู้วิถีการประกอบอาหารท้องถิ่น เรียนรู้วิถีการทำขนมไทย เป็นต้น ซึ่งสอดคล้องกับ พรทิพย์ กิจเจริญไพศาล (2553) ได้ศึกษาการศึกษาทรัพยากรท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของชุมชนชาวมอญเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในจังหวัดปทุมธานี พบว่า จังหวัดปทุมธานีมีทรัพยากรท่องเที่ยวที่มีศักยภาพสูงโดดเด่นด้านวัฒนธรรมและวิถีชีวิตของชาวมอญ ด้านประวัติศาสตร์ ด้านโบราณสถานและโบราณวัตถุ ได้แก่ วัดมอญ เตาโอ่งอ่าง เครื่องปั้นดินเผา ตุ่มสามโคก ตลอดจนด้านประเพณีเทศกาล ได้แก่ งานสงกรานต์ งานแห่เสาหงส์ธงตะขาบ และวิถีชีวิตของชุมชนชาวมอญได้แก่ อาหารการกิน การแต่งกาย

งานวิจัยนี้มีจุดประสงค์เพื่อหาแนวทางแนวทางในการสร้างเสริมการท่องเที่ยวชุมชนจังหวัดอุดรธานี ผู้วิจัยจึงได้เสนอแนวคิดและหลักการที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวชุมชนดังนี้

1. การท่องเที่ยวชุมชน สามารถเชื่อมโยงไปถึงศิลปะวัฒนธรรมอันดีงาม วิถีชีวิตความเป็นอยู่และเอกลักษณ์ของท้องถิ่นได้ ถึงแม้กลุ่มผู้ให้ข้อมูลหลักจะให้ความร่วมมือสนับสนุนการท่องเที่ยวชุมชนอย่างเต็มที่ แต่ก็ยังมีปัญหาเรื่องสิ่งอำนวยความสะดวก ซึ่งเป็นอุปสรรคในการบริหารจัดการ เช่นเดียวกับงานวิจัยของศิริพันธ์ พงษ์นิรันดร์ โอชัยญา บัชรธรรม และชัชชญา ยอดสุวรรณ (2559) ได้ศึกษาเรื่อง แนวทางในการพัฒนาศักยภาพการท่องเที่ยวอำเภอวังน้ำเขียว จังหวัดนครราชสีมา พบว่า ด้านการเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยว ควรจัดระบบคมนาคมและการสัญจรให้ชัดเจน พร้อมกับทำป้ายบอกทางให้ถูกต้องและติดตั้ง เป็นระยะ ด้านสิ่งอำนวยความสะดวก ควรจัดให้มีบริการที่ครอบคลุมและทั่วถึง การท่องเที่ยวเป็นแนวทางในการพัฒนาชุมชนให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม ทั้งนี้เพื่ออำนวยความสะดวกให้กับนักท่องเที่ยว และยกระดับมาตรฐานการท่องเที่ยวให้ดีขึ้น

2. แนวทางการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมท้องถิ่นเพื่อเสริมสร้างการท่องเที่ยวชุมชน จังหวัดอุดรดิตรียังมีความพร้อมและแนวทางในการพัฒนาชุมชนท่องเที่ยว เพราะในชุมชนทุกคนมีส่วนร่วมในการจัดการภายในชุมชนให้มีศักยภาพเป็นแหล่งท่องเที่ยว โดยคำนึงถึงการอนุรักษ์ศิลปะ วัฒนธรรม และขนบธรรมเนียมประเพณีเพื่อให้เกิดการท่องเที่ยวที่ยั่งยืน ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ พิมพ์ภัส พงศกรรังศิลป์ (2557) ได้ศึกษาเรื่อง การจัดการการท่องเที่ยวชุมชนอย่างยั่งยืน: กรณีศึกษาบ้านโคกโคไกร จังหวัดพังงา พบว่า องค์ประกอบหลักของการท่องเที่ยวชุมชนอย่างยั่งยืนของกลุ่มการท่องเที่ยวชุมชนบ้านโคกโคไกร คือ ศักยภาพการท่องเที่ยว กระบวนการคิดแบบยั่งยืนในด้านการมีจิตสำนึกที่ดีในการให้ความสำคัญกับการอนุรักษ์ทรัพยากรทางธรรมชาติและความยั่งยืนของทรัพยากร แต่ก็ยังมีข้อจำกัดอยู่ในบางเรื่องที่ต้องปรับปรุงและพัฒนา ซึ่งต้องได้รับการสนับสนุนจากหน่วยต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง และสอดคล้องกับ Sproule (1996) ได้เสนอองค์ประกอบ ความสำเร็จในการจัดการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์โดยชุมชนเพื่อให้เกิดความยั่งยืน ประกอบด้วย ศักยภาพของพื้นที่ ศักยภาพของชุมชนที่มีความเป็นเอกลักษณ์และเข้มแข็งพร้อมรับการเปลี่ยนแปลงทั้งทางบวกทางลบ และการให้ชุมชนมีความรู้ในการจัดการการท่องเที่ยว เช่นเดียวกับผลการงานวิจัยของกฤษฎา ณ หนองคาย และสามารถ ปิติพัฒน์ (2556) พบว่า การมีส่วนร่วมของชุมชนเป็นปัจจัยสำคัญในการส่งเสริมการท่องเที่ยว ดังนั้นการการมีส่วนร่วมของประชาชนในชุมชนนั้นเป็นหลักการที่จะนำการท่องเที่ยวไปสู่การพัฒนาที่ยั่งยืน

3. ควรตระหนักถึงการท่องเที่ยวชุมชนและการจัดการทางวัฒนธรรมให้เป็นสิ่งที่ต้องพิจารณาควบคู่กัน การรักษาทรัพยากรทางวัฒนธรรมที่เป็นประโยชน์ด้านองค์ความรู้และการให้คุณค่าแก่สังคมและการพัฒนาการท่องเที่ยวชุมชนนำไปสู่การเติบโตทางเศรษฐกิจและรายได้ของชุมชน การจัดหาแนวทางการจัดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมจึงเป็นเรื่องสำคัญ ทั้งนี้แนวคิดหลักเพื่อใช้ในการจัดการมรดกทางวัฒนธรรมประกอบด้วย แนวคิดการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน แนวคิดเศรษฐกิจและการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ ซึ่งแต่ละแนวคิดจะประกอบด้วยกลยุทธ์และแนวทางสนับสนุนที่จะนำไปสู่การจัดการวัฒนธรรมและการท่องเที่ยวชุมชนให้เป็นไปอย่างเหมาะสม เพื่อให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวที่ประสบความสำเร็จและดำรงอยู่ต่อไปได้

ข้อเสนอแนะ

1. จากผลการวิจัยที่พบว่า คนในชุมชนขาดความรู้ความเข้าใจด้านการให้ความรู้อย่างแท้จริง ดังนั้นหน่วยงานที่เกี่ยวข้องและท้องถิ่นควรมีการให้ความรู้เกี่ยวกับประวัติความเป็นมา เอกลักษณ์และความสำคัญของการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมและการสื่อสารให้นักท่องเที่ยวได้รับรู้เอกลักษณ์และความสำคัญทางวัฒนธรรมที่เป็นของดั้งเดิมอย่างแท้จริงอย่างทั่วถึงภายในชุมชน

2. จากผลการวิจัยที่พบว่า การประชาสัมพันธ์แหล่งท่องเที่ยวชุมชน มีการประชาสัมพันธ์ไม่ต่อเนื่อง ศูนย์บริการนักท่องเที่ยวยังไม่ได้มาตรฐาน ดังนั้นหน่วยงานที่เกี่ยวข้องและท้องถิ่นควรเร่งรัดจัดการแก้ไข และทำการตลาดการประชาสัมพันธ์เชิงรุก โดยควรเพิ่มช่องทางในการประชาสัมพันธ์กิจกรรมในการท่องเที่ยวในรูปแบบต่าง ๆ ให้มากขึ้น เช่น เว็บไซต์ สื่อวิทยุและโทรทัศน์ โซเชียลมีเดีย เพื่ออำนวยความสะดวกในการสื่อสารประชาสัมพันธ์และทำการตลาดให้ตรงกับนักท่องเที่ยวกลุ่มเป้าหมายมีความสนใจและตัดสินใจเดินทางมาท่องเที่ยวจังหวัดอุดรดิตรียิ่งมากขึ้น

3. จากผลการวิจัยที่พบว่า สิ่งอำนวยความสะดวกรวมทั้งเส้นทางคมนาคมที่ยังไม่ครอบคลุมและทรุดโทรม หน่วยงานที่เกี่ยวข้องและท้องถิ่นควรมีการพัฒนาและการสนับสนุนงบประมาณในการ

ก่อสร้างและการปรับปรุงให้ได้มาตรฐานเพื่อให้สอดคล้องกับยุทธศาสตร์กับการพัฒนาจังหวัด และเพื่อเชื่อมโยงการท่องเที่ยวให้ครบวงจร อีกทั้งเพื่อให้นักท่องเที่ยวได้เข้ามาเที่ยวเพิ่มขึ้น เพื่อสร้างรายได้ให้กับชุมชนท่องเที่ยวในจังหวัดอุตรดิตถ์และพื้นที่เชื่อมโยง

เอกสารอ้างอิง

- Chittangwattana, B. (2005). *Sustainable tourism development*. Bangkok: Press and Design.
- Kasetsiri, C. (1997). *Cultural tourism*. Bangkok: Thailand Research Fund.
- Kitcharoenpaisal, P. (2010). *A study of cultural tourism resources of the Mon community to promote ecotourism in Pathum Thani Province*. (Master's thesis). Kasetsart University, Bangkok.
- Kongsawat, J. (2007). *A study on the promotion of cultural tourism in Nakhon Pathom Province*. Nakhon Pathom: Department of Educational Foundations, Silpakorn University.
- Ministry of Tourism and Sports. (2017). *Strategic Plan of the Ministry of Tourism and Sports, 4th Edition (2017-2021)*. Retrieved March 20, 2021, from https://www.mots.go.th/download/article/article_20171201174031.pdf
- Na Nongkhai, K., & Pitipat, S. (2013). Development of indicators for factors influencing Thai tourists to visit Red Water Lily Lake, Kumphawapi District, Udon Thani Province. *Journal of Social Sciences Academic and Research*, 8(24), 29-24.
- National Tourism Development Committee. (2565). *National Tourism Development Plan (Version 3, 2566 - 2570)*. Retrieved May 10, 2024, from https://secretary.mots.go.th/ewtadmin/ewt/secretary/download/article/article_20230327145011.pdf
- Office of the Permanent Secretary for Ministry of Tourism and Sports. (2016, January-March). Global tourism situation. *Economic Tourism Report*, (3). Retrieved March 20, 2021, from https://www.mots.go.th/download/article/article_20160526155420.pdf
- Pongnirundorn, S., Buatham, O., & Yodsuwan, C. (2016). Guidelines for developing the potential of tourism management in Wang Nam Khiao District, Nakhon Ratchasima Province. *MBA-KKU Journal*, 9(1), 234-259.
- Pongsakornrangsilp, P. (2557). Sustainable community-based tourism management: A case study of Kok Krai Village, Phang Nga Province. *Veridian E-Journal of Humanities, Social Sciences, and Arts*, Silpakorn University, 7(3), 650-665.
- Rocharungsat, P. (2010). *Community-Based Tourism*. Odeon Store.
- Sarobol, S., Wongthaptim, U., & Paiyoyai. (2546). *Community-based tourism: Concepts and experiences in the Northern Region*. Chiang Mai, Thailand: Wanida Press.
- Sproule, K. W. (1996). Community-based ecotourism development: Identifying partners in the process. In *The Ecotourism Equation: Measuring the Impacts*.

Suansri, P. (2003). *Community-based tourism management handbook*. Bangkok: Tourism for Life and Nature Project.

Thongma, R., & Amnat, P. (2004). *Research report on the outcomes of community tourism activities in Mae Ram Sub-district, Mae Rim District, Chiang Mai Province*. Chiang Mai, Thailand: Maejo University.

มณฑล ศรีสุข วุฒิการศึกษา ปร.ด.การจัดการการท่องเที่ยว
ปัจจุบันดำรงตำแหน่ง อาจารย์ประจำหลักสูตรการท่องเที่ยวและโรงแรม
คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏอุตรดิตถ์

ชาร์ริ์ เสนาป่า วุฒิการศึกษาศ.ม. (ภาษาอังกฤษเพื่ออาชีพ)
ปัจจุบันดำรงตำแหน่ง อาจารย์ประจำหลักสูตรภาษาอังกฤษ
คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏอุตรดิตถ์

ลลิตา สัมฤทธิตานนท์ วุฒิการศึกษา ศศ.ม.(ภาษาอังกฤษ
ปัจจุบันดำรงตำแหน่ง อาจารย์ประจำหลักสูตรภาษาอังกฤษ
คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏอุตรดิตถ์

ปานธิร์ สัตยากรณ์ วุฒิการศึกษา ศศ.ม.(ภาษาศาสตร์ประยุกต์)
ปัจจุบันดำรงตำแหน่ง อาจารย์ประจำหลักสูตรภาษาอังกฤษ
คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏอุตรดิตถ์

กณินันต์ สิงห์สานิตย์ วุฒิการศึกษา วท.ม (เทคโนโลยีสารสนเทศ)
ปัจจุบันดำรงตำแหน่ง อาจารย์ประจำหลักสูตรสารสนเทศศาสตร์และบรรณรักษ์
ศาสตร์ คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏอุตรดิตถ์